

Sulaa jään pinnalla

Antti Ikonen

Arkkitehtuurin kutsuminen jäätyneeksi musiikiksi on tiettävästi 1800-luvun alkupuolen saksalaisten filosofien keksintö. Vertaus on sittemmin käännetty myös toisin päin kuvaamalla musiikkia sulaksi arkkitehtuuriksi, ja metafora on helppo ymmärtää näiden taiteenlajien matemaattisten ominaispiirteiden kautta. Tämän yhtäläisyyden lienee käytännössä vienyt pisimmälle kreikkalaissyntyinen insinööri, arkkitehti ja säveltäjä **Iánnis Xenákis** (1922–2001), joka käytti sekä rakennuksiinsa että sävellyksiinsä samoja ”matemaattisia genomeja” ja loi yhtälöistään teoksia niin kiinteään kuin sulaankin olomuotoon.

Arkkitehdeilla ja säveltäjillä on taito piirtää näkyviin mittasuhteet ja parametrit, jotka määrittävät valmiin talon tai korttelin, kvartetton tai sinfonian olomuodon. Kaksiulotteisen mallin perusteella syntyy konkreettinen lopputulos, jonka kokenut rakennusinsinööri tai kapellimestari voi kuvitella mielessään. Vaikka rytmi, tekstuuri, harmonia ja erilaiset rakennetta kuvaavat käsitteet käyvät niin rakennus- kuin säveltaiteenkin analysointiin, ne eivät silti riitä kuvaamaan tapoja, joilla valmis rakennus tai soiva sävellys koetaan. Arkkitehti **Juha Leiviskä** (1936–2023) on luonnehtinut musiikin ja arkkitehtuurin yhteyttä tavalla, joka puhuttelee minua syvemmin kuin tyypilliset, näiden kahden taidemuodon yhteiseen sanastoon viittaavat rinnastukset:

”Minulle arkkitehtuuri ja musiikki ovat toisiaan lähinnä olevat taiteenlajit. Ne ovat sama asia eri kielillä sanottuna. Kummassakin pyritään luomaan ihmisen mittaista, ihmisen koettavissa olevaa tilaa – tähän äärettömään, käsityskykymme ylittävään maailman-kaikkeuteen. Kummassakin taiteenlajissa on aikaulottuvuus keskeinen ominaisuus. Arkkitehtuuri on, kun on kysymys tilaprosesseista ja tilojen järjestäytymisestä suhteessa toisiinsa, koettavissa parhaiten nimenomaan liikkumalla, elämällä tiloissa. Samoin musiikki on elämistä säveltilassa.”

Leiviskän sanallistama tilassa ja ”sävel-

tilassa” eläminen on mahdollista vasta, kun abstrakti muuttuu konkreettiseksi: partituuri säveliksi tai mittapiirustus rakennukseksi.

Länsimaista notaatiota tuntematon voi katsoa kirjoitettua sävellystä sellaisenaan, tyografisena taideteoksena, kuin tarkastellen vierailta merkeillä kirjoitettua tekstiä, jota ei osaa lukea tai tulkita. Musiikin soinnin hahmottaminen äänettömästä nuottipaperista vaatii opiskelua ja harjoittelua. Sen sijaan rakennusten kuunteleminen ei edellytä arkkitehdin koulutusta tai rakennustekniikan tunteesta, ainoastaan virittäytymistä ja keskittymistä kuulonvaraiseen havainnointiin, johon kuka tahansa kykenee.

Omien varhaisten muistojeni ja aikuise-
na tekemieni havaintojen perusteella lapset tuntevat luontaista kiinnostusta ääniä kohtaan; he kuuntelevat aktiivisesti ja kokeilevat erilaisten materiaalien, esineiden ja tilojen akustisia ominaisuuksia. Alle kouluikäisenä saatoin istua pitkiä rupeamia asuntomme eteisen ovella kuunnellen postiluukusta, kuinka äänet kaikuivat vanhan rakennuksen avarassa kivisessä porraskäytävässä: askeleita, vanhan hitaan hissinnäytinää ja kalahduksia, alakerran piilokonttorin oven takaa kantautuvaa kirjoituskoneiden nasaalia naputusta ja puhelimi-
en vaimeaa pirinää, pehmeää kohinaa kadun äänten hyökyessä maininkeina ylimpään kerrokseen asti, kun ulko-ovi alhaalla avautui. Tämä äänien kudelma oli minulle musiikkia rytmeineen, sointiväreineen, harmonioineen, crescendoineen ja diminuendoineen.

Kirjassaan *The Eyes of the Skin. Architecture and the Senses* (1996) arkkitehti **Juhani Pallasmaa** tuo esiin arkkitehtuurin moniaistisuuden ja puolustaa muiden aistien, etenkin tuntoaistin, kautta välittyvän kokemuksen merkitystä katseen ja visuaalisuuden ylivaltaa vastaan. Historian tutkijoihin, erityisesti ranskalaisiin annalisteihin, viitaten Pallasmaa kirjoittaa, kuinka näköaistin hegemonia on suhteellisen uusi, vain joitakin vuosisatoja vallinnut asiointitila länsimaisen sivilisaation ja kulttuurin historiassa ja kuinka vielä renessanssin aikaan eurooppalainen ihminen hahmotti ympäristönsä ensisijaisesti kuulon,

mutta myös tunto- ja hajuaistin kautta. Lai-
naan Pallasmaata vapaasti suomentaen:

”Jokaisella kaupungilla on kaikkunsa, joka riippuu katujen linjauksista ja mittakaavasta sekä vallitsevista arkkitehtonisista tyyleistä ja materiaaleista. Renessanssiajan kaupungin kaiku eroaa barokkikaupungin kaiusta. Mutta kaupunkimme ovat menettäneet kaikkunsa kokonaan. Nykyaikaisten katujen leveät, avoimet tilat eivät heijasta ääntä, ja nykypäivän rakennusten sisätiloissa kaiut imeytetään seiniin ja sensuroidaan.”

Poleemisesta kriittisyydestään huolimatta Pallasmaa on koettu nuorempien arkkitehtipolvien keskuudessa rohkaisevaksi ja hänen sanomansa optimistiseksi. Ottamalla kaikki aistit huomioon saamme parempaa arkkitehtuuria, jolla luomme paremman elinympäristön.

Minulle arkkitehtuurin musikaalisuus ei ilmene ainoastaan abstraktioina, vaan mitä konkreettisimmin tavoilla, joilla rakennukset soivat. Akustisesti mielenkiintoisten interiöörien, kuten kirkkojen, museoiden, asemahallien, pysäköintiluolien tai vaikka tavallisten asuintalojen porraskäytävien jäänyt musiikki on pinnalta sulaa: se tihkuu, läikkyä, helmeilee ja reagoi läsnäolijoihin mitä musikaalisimmin tavoin. Useimmat kaikkuisat sisätilat sijaitsevat vanhoissa, suojelluissa rakennuksissa tai eivät ole tarkoitettuja pitempiaikaiseen oleskeluun. Uudemmalta rakennuskannalta tyypillisen äänieristyksen ja akustoinnin yleistymisen perustuu terveydellisiin ja ergonomiaan liittyviin pyrkimyksiin ja normeihin.

Akustisen suunnittelun kehitys on tehnyt monista tiloista viihtyisämpiä ja terveellisempiä. Pallasmaan tavoin ajattelen kuitenkin, että vaimentamalla rakennetun ympäristön ominaisääniä kaikin mahdollisin keinoin menetämme jotain merkityksellistä. Monin paikoin nykyaikaisen talotekniikan geneeriset ja anonyymit äänet ovat korvanneet akustisen identiteetin, joka on osa rakennuksen luonnetta. Pallasmaa kritisoi myös kaupallisia tarkoituksia palvelevaa tai myötäilevää taustamusiikkia, joka vie kuoliaaksi akustoiduilta tiloilta viimeisetkin omaleimaisuuden rippeet.

Entä olisiko vaiennettu rakennus mahdollista ikään kuin säveltää uudelleen? Voisiko nykystandardien mukainen, akustisesti ilmeeton tila muuttua kiinnostavammaksi ja persoonallisemmaksi, jos sille luotaisiin

musiikillinen identiteetti? Minulla on ollut mahdollisuus olla luotsaamassa monivuotista hanketta, jossa tähän pyrittiin. Vuonna 2018 valmistuneeseen Helsingin uuteen lastensairaalaan tilattiin sävelletty äänimaisema, joka ulottuu maanalaisesta parkkihallista aina ylimpien kerrosten vuodeosastoille. Pitkään ja huolellisesti suunniteltu ja onnellisten tähtien alla toteutunut hanke sujui yli odotusten. Ympäri sairaalarakennusta sirotellut, hiljaiset ja harvakseltaan soivat äänet muodostavat elävän ja vaihtelevan auditiivisen ulottuvuuden käytävälle, odotusauloihin ja hisseihin, jotka muuten olisivat vaiti. Kaikkineen projekti on aivan liian laaja tässä selostettavaksi, mutta todettakoon, että lapsipotilailta ja heidän vanhemmiltaan tullut palaute äänimaailmasta on kauttaaltaan erittäin myönteistä. Lastensairaalan äänimaailmasta tehdyn perusteellisen seuranta tutkimuksen tulokset antavatkin aihetta olettaa, että musiikin ja arkkitehtuurin yhdistämisessä on vielä tutkimatonta potentiaalia ja paljon löydettävää. **S**

Kirjoittaja on säveltäjä, äänisuunnittelija, muusikko, äänisuunnittelun yliopistonlehtori Aalto-yliopistossa ja musiikkitieteen tohtoritutkija Helsingin yliopistossa.

Kirjallisuutta ja muita lähteitä

- Ampuja, Outi & Ikonen, Antti. 2023. Rauhoittavaa ääntä sairaalaympäristöön. Uuden lastensairaalan äänimaailman seuranta tutkimus, loppuraportti. Helsinki. https://www.outiampuja.fi/assets/uls_raportti_suo.pdf.
- Ikonen, Antti. 2011. *Keinoäänten jäljillä*. Maisterin opinnäyte. Aalto-yliopisto.
- Nikula, Riitta. 2005. ”Leiviskä, Juha (1936–)”, *Suomen kansallisbiografia, osa 6*, s. 53–54. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Pallasmaa, Juhani. 2012. *The Eye of the Skin: Architecture and the Senses*. 3rd edn. Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons Ltd.
- Sterken, Sven. 2006. *Music as an Art of Space: Interactions between Music and Architecture in the Work of Iannis Xenakis*. <https://lirias.kuleuven.be/bitstream/123456789/340882/1/Sven+Sterken-+Proof+09+12+2006+FINAL.pdf>.